

4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο

Το εκπαιδευτικό παιχνίδι και η τέχνη στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό

4 & 5
Νοεμβρίου
2023

Αυτοσχεδιάζοντας το χαμόγελο στην τέχνη.

Παιχνίδια από χαρτιά και μουτζούρες.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΠΥΡΟΥ

<http://www.vassilikispyrou.com/>
Εικαστικός, performer
Εκπαιδευτικός Εικαστικών τεχνών
Δημοτικού Κολλεγίου Ψυχικού

ΕΙΣΑΓΩΓΗ • ΠΕΡΙΛΗΨΗ

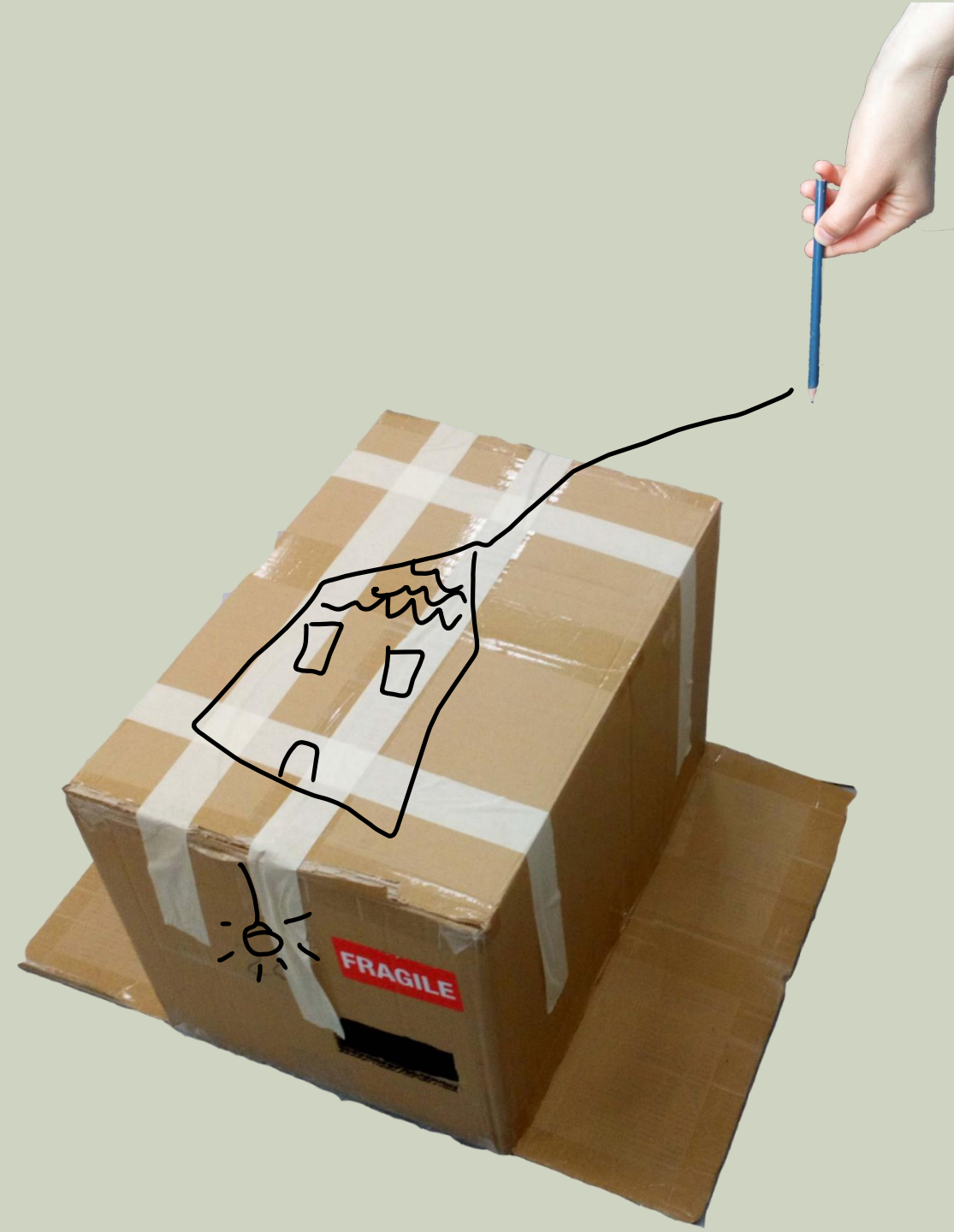
Η ασπρόμαυρη φωτογραφία έδειχνε το μικρό κορίτσι σε μια παρελθοντική δεκαετία να κρατά σφιχτά μια μεγάλη κούκλα. Την κρατούσε με τέτοιο τρόπο ώστε και το πρόσωπο της κούκλας να ποζάρει στο φακό μαζί του. Αν και το φόντο δεν είχε κάτι αξιόλογο όπως για παράδειγμα έναν κήπο ή έναν ζωηρό ορίζοντα, το χαμόγελο του κοριτσιού δυνάμωνε το πορτρέτο.

Ακριβώς για το λόγο ότι κρατούσε ένα παιχνίδι!

Το παιχνίδι δημιουργεί ένα μοναδικό πλαίσιο δημιουργικότητας, ενθαρρύνει, εμψυχώνει, συντελεί στην κριτική σκέψη.

Αρκεί να χρησιμοποιηθεί ένα μεγάλο χαρτόκουτο μετακόμισης και μερικοί μαρκαδόροι για να κατασκευαστεί ένα σπίτι από τα παιδικά χέρια. Να χτιστεί μια ιστορία, να προεκταθεί μια ιδέα, να αποτυπωθεί μια εικόνα απλώς επάνω σε ένα αντικείμενο καθημερινής χρήσης.

Με την σημαντική συμβολή της ελευθερίας της έκφρασης μέσα από μερικά υλικά της καθημερινότητας όπως χαρτιά, βότσαλα, κλαδάκια, παλιά ενδύματα, που θεωρείται δεδομένη μόνο μια πτυχή των χρήσεών τους, θα ερευνηθεί η πολύπλευρη χρησιμότητά τους, θα συγκροτηθεί η μεγαλειώδης σκηνή της ομορφιάς ενός αυτοσχεδιαστικού παιχνιδιού που από εκεί θα ξεδιπλωθούν έννοιες και ορισμοί της τέχνης. Από την αρχαιότητα ως σήμερα το παιχνίδι αποτελεί ένα είδος τέχνης που σχηματίστηκε μέσα από την ανάγκη για πνευματική ανάταση με την αισθητική και την ευρεσιτεχνία του.

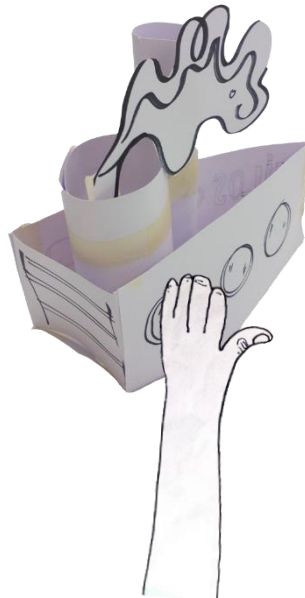
ΛΕΞΕΙΣ
ΚΛΕΙΔΙΑ •

Παιχνίδι, αυτοσχεδιασμός, τέχνη, πολιτισμός,
δημιουργικότητα, αισθητική, κριτική σκέψη.

Σκοπός •

Η ανάπτυξη της ευρηματικής σκέψης και η διαχείριση των
απλών υλικών που με το προσωπικό ύφος και την αισθητική θα
αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για την δημιουργία παιχνιδιού.

Το παιχνίδι ελκύει μικρούς και μεγάλους. Από τις κεραμικές φιγούρες, τις πλαγγόνες της αρχαιότητας, στους βόλους και τα τενεκεδένια πολύχρωμα οχήματα έως την κούκλα της μόδας του 18^{ου} αιώνα, τα πλαστικά αεροπλανάκια και τα βίντεο games. Το παιχνίδι εκσυγχρονίζεται, δεν σταματά ποτέ να υπάρχει στην καθημερινότητα, εμπνέει. Από την μικρή ηλικία υπάρχει η ανάγκη για δημιουργικότητα μέσω του παιχνιδιού, ένα είδος καλλιτεχνικού και αισθητικού αυτοσχεδιασμού.

Δεν χρειάζεται να ψάξουμε πολύ μακριά μας.

Αναφορές προσώπων, σύμφωνα με προσωπική μου έρευνα, που έζησαν την παιδική τους ηλικία από τις δεκαετίες των 1950 και 1960 και στα πιο κοντινά επόμενα χρόνια σε απομακρυσμένα από το αστικό κέντρο τοπία δεν γνώριζαν την ύπαρξη των παιχνιδιών. Εκεί ο αυτοσχεδιασμός ήταν κάτι αυτονόητο. Η σκαμμένη στο εσωτερικό κολοκύθα που γίνονταν καράβι, η κούνια από το σκοινί που σχημάτιζε σε δέματα τα ξύλα, το καλάμι που αρκούσε λίγο σύρμα σε σχήμα ρόδας και ένα τιμόνι να γυρνά τους άξονες για να δώσει την αίσθηση του αυτοκινήτου.

Παραδείγματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τον αυτοσχεδιασμό στο παιχνίδι. Οι περιπτώσεις ποικίλουν ανάλογα με την τοποθεσία, τους χώρους, τα υλικά.

Παρά τις όποιες συνθήκες ο αυτοσχεδιασμός και η φαντασία δεν παύουν να δημιουργούν πεδία διάθεσης παιχνιδιού.

Η έννοια του παιχνιδιού ως αντικείμενο ήταν ένα άπιαστο όνειρο σε εκείνες τις περιοχές τις κρυμμένες μέσα στα βουνά, τις απομακρυσμένες από το εμπόριο και τον πολιτισμό.

Το παιχνίδι άλλοτε είναι μοναχικό για συγκεκριμένους λόγους όπως η απόσταση με άλλες γειτονίες επομένως και με άλλα παιδιά, άλλοτε ομαδικό που συνέβαινε στο σχολείο, στην πλατεία, στις συναντήσεις των γιορτών, στα πανηγύρια και τις κοινωνικές εκδηλώσεις.

Η δημιουργία αυτοσχέδιων παιχνιδιών από αντικείμενα ή φυσικά υλικά ήταν μια συνηθισμένη κατάσταση. Σπίτια από πέτρες και βοτσαλάκια, το μάζεμα λουλουδιών και ο στολισμός των χώρων του, η γραφή στο χώμα, το τόπι από υφάσματα είναι κάποιες από τις αναμνήσεις που μας δίνουν εξαιρετικά παραδείγματα.

Ακόμη και με τις κινήσεις (το τρέξιμο, το κρυφτό) σε συνδυασμό με αντικείμενα που υπάρχουν στον περιβάλλοντα χώρο, αυτοσχεδιάζοντας παραστατικά και εφευρίσκοντας σκηνές εμπνεόμενες από την καθημερινότητα το παιχνίδι εμπλουτίζεται με ρυθμό.

Στις πόλεις των δεκαετιών που προαναφέραμε τα παιδιά έβλεπαν συχνότερα τα παιχνίδια στις βιτρίνες των μαγαζιών και στους πάγκους των παζαριών στις μεγάλες οδούς, εκεί που πόζαραν σβούρες, κουρδιστά, κούκλες.

Αργότερα, έως τις αρχές του 1990 τα παιχνίδια δεν διαφέρουν και τόσο, ωστόσο εντάσσονται σε αυτά νέα υλικά και επιρροές από την σύγχρονη ροή.

Το αυτοσχέδιο κουκλόσπιτο γίνεται σε ένα χώρο παιδικού δωματίου. Μια χαρτοπετσέτα που περνά στις πάνω άκρες της ένα καλαμάκι δημιουργώντας πτυχώσεις μεταμορφώνεται σε κουρτίνα, ενώ το κουτί των παπουτσιών σε κρεβάτι!

Τα λουλούδια, πλαστικά ή αληθινά, στολίζουν και πάλι τους χώρους, αποκόμματα εικόνων περιοδικών δημιουργούν μια ταπετσαρία ενώ το μεταλλικό καπάκι γίνεται ο καθρέφτης.

«(...) Πουθενά δεν ήταν τόσο ψιλή η σκόνη, τα χαμόκλαδα πιο ξερά, τα κλαριά πιο εύκολα να τσακίσουν, οι πέτρες πιο πολλές, το χώμα πιο πλούσιο από θησαυρούς. Τι δεν έβρισκες εκεί μέσα!

Πράσινα και γαλάζια κομμάτια γυαλί, κάποτε και άσπρα, χαλκάδες τενεκεδένιους σκουριασμένους ή καπάκια κουτιών στρογγυλά, σα ρόδες χωρίς αξόνι – μα ο Αντώνης έλεγε πως ήταν εύκολο να τους κάνεις αξόνι μ' ένα καρφί που θα τα τρυπούσε στη μέση -, κάποτε κανένα κουδουνάκι σιδερένιο χωρίς γλωσσίδι –που κι αυτό διορθώνονταν (...)».

Το απόσπασμα που η Πηνελόπη Δέλτα έγραψε στο βιβλίο «Τρελαντώνης» δηλώνει όλη την ομορφιά, την ανέμελη αλλά και ευρηματική οπτική ενός παιδιού που γίνεται εξερευνητής και καλλιτέχνης μαζί.

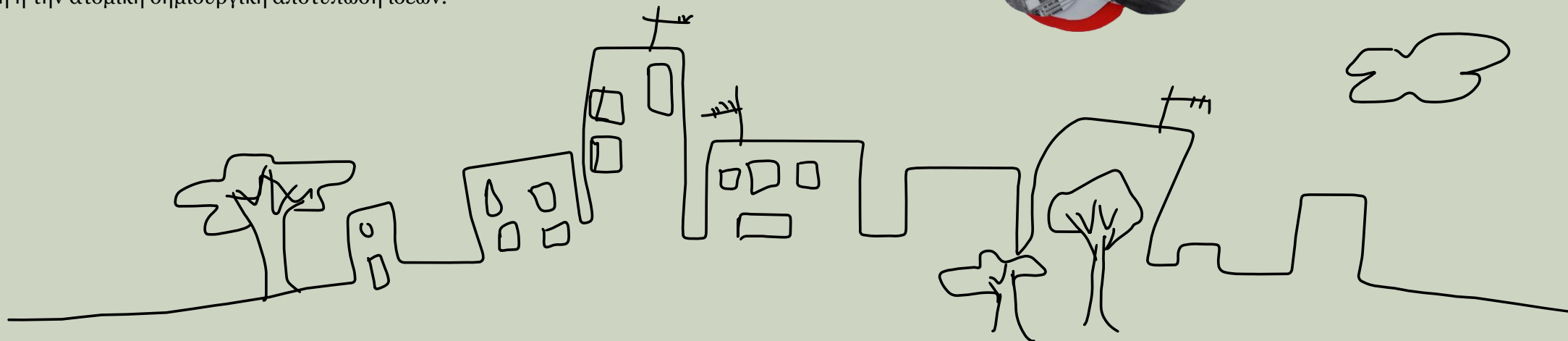

Μας φέρνει ζωηρές εικόνες των παιχνιδιών που έχουμε ως αναμνήσεις. Από την άμμο της θάλασσας που πιάσαμε στα χέρια μας για να την αισθανθούμε σαν υλικό πρώτα και ύστερα να την κάνουμε πύργους με τα κουβαδάκια, το μπλε μελάνι του στυλό που χρησιμοποιήσαμε για να ζωγραφίσουμε στο ρούχο κρυφά, φιγούρες και λουλούδια άτσαλα, η μικρή κατσαρόλα που έγινε μουσικό όργανο! Μπορεί να εντοπίσει κανείς πως και τα παιδιά της σύγχρονης εποχής αν και ζουν σε εκσυγχρονισμένα περιβάλλοντα απολαμβάνουν την επαφή με τα φυσικά υλικά. Η φύση πάντα είναι ένας σπουδαίος τόπος παιχνιδιού που και το πιο φανταχτερό πατίνι ή ποδήλατο ίσως να τοποθετηθούν για λίγο στην άκρη για να δημιουργηθούν χωμάτινοι δρόμοι, γέφυρες από ξυλαράκια και μικρά κλαδιά, φράχτες από ποτηράκια χάρτινα, σημαιούλες από χαρτάκια γλυκισμάτων!

Η έννοια του παιχνιδιού ως κατάσταση εμπριέχει πολύπλευρες προεκτάσεις. Την ανάγκη για δράση, την κριτική σκέψη, την αρχιτεκτονική, καλλιτεχνική και δομική δεξιότητα εάν πρόκειται για μια χειρωνακτική κατασκευή που θα αποτελέσει αντικείμενο ή δημιουργία χώρου, την ευρηματικότητα, την αισθητική, την συνεργατική ή την ατομική δημιουργική αποτύπωση ιδεών.

Ο καλλιτέχνης Ν. Χατζηκυριάκος – Γκίκας μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες από μια εποχή ιστορική στην καρδιά της Αθήνας και στον τρόπο που το παιχνίδι μετατράπηκε σε πηγή έμπνευσης. «(...) γιατί η μανία όλων των παιδιών είναι να μαζεύουν οτιδήποτε: κουρέλια, κουτιά, σιδερικά, βαζάκια (...). Και μου φαίνεται πως προτιμούσα τέτοιου είδους πράγματα να μαζεύω παρά τίποτα ωραίο και έτοιμο, γιατί με διασκέδαζαν εκείνα ακριβώς τα πράγματα που μπορούσα να τα διορθώσω σύμφωνα με τη φαντασία μου και να πλάσω καινούργια. (...)»

Ο καλλιτέχνης πράττει σαν παιδί εφευρίσκοντας φόρμες και δημιουργώντας εγκαταστάσεις, χρώματα, νέες ιδέες. Δεν είναι τυχαίο που χρησιμοποιείται συχνά ο όρος ελευθερία έκφρασης αφού συνάδει με τον αυτοσχεδιασμό και το παιχνίδι. Κάθε δημιουργικός άνθρωπος αναζητά αυτή την πλευρά της δημιουργικότητας σε διάφορες εκφάνσεις. «(...) Το παιδί μέσα μας, ενώ δεν ξέρει, έχει τη φόρτσα του παιχνιδιού.(...)», αναφέρει στο βιβλίο του ο εικαστικός και σκηνοθέτης Κυριάκος Κατζουράκης (1944-2021), παραλληλίζοντας με την ελευθερία έκφρασης του ζωγράφου.

Είναι σημαντικό στοιχείο της εξέλιξή μας ο συνδυασμός των γνώσεών μας με την ελευθερία που θα προσδώσουμε στην έκφρασή μας και την ανακάλυψη αυτοσχεδιαστικών σημείων δημιουργώντας έτσι μια ευρύτερη και πιο ανοιχτή καθημερινότητα.

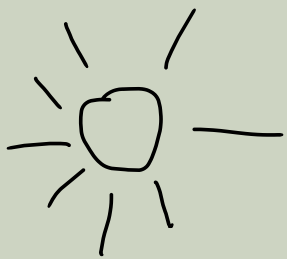

Πολλές καταστάσεις του παρελθόντος αλλά και γεγονότα του παρόντος που μπορεί να ανατρέψουν τα δεδομένα μας πληροφορούν με παραδείγματα όπου ο αυτοσχεδιασμός παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργικότητα.

Αρκεί να φέρουμε στο μυαλό μας έργα που δημιουργήθηκαν μέσω της επαναχρησιμοποίησης υλικών.

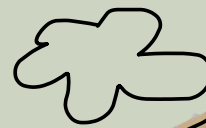
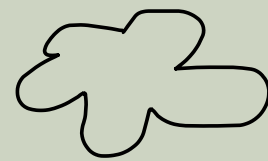
Το σκιάχτρο στο χωράφι, η γλάστρα από τον κουβά ενός προϊόντος, το ποτήρι που έγινε ανθοδοχείο είναι μερικές εικόνες που μπορούμε να φέρουμε στο μυαλό και εμπεριέχουν την αυτοσχεδιαστική διάθεση του παιχιδιού και της ελευθερίας της έκφρασης καθώς ανακαλύπτουμε την πρακτική τους πλευρά.

Η μαγεία του παιχνιδιού κρύβει την χρυσή τομή μιας εμπνευσμένης ζωής για μικρούς και μεγάλους. Αρκεί να δημιουργήσουμε με ανοιχτά τα πεδία του αυτοσχεδιασμού, της παρατηρητικότητας και της κριτικής σκέψης για να ανακαλύψουμε το χαμόγελο στην τέχνη.

Ο ενήλικας συζητώντας τα προσωπικά του βιώματα με το παιδί, μέσω των αναμνήσεων της δικής του παιδικής ηλικίας και του παιχνιδιού που εκείνος θυμάται, διδάσκει την ομορφιά και συμβάλει στην χαρά. Οι νοσταλγικές εικόνες παλαιότερων εποχών εμπνέουν, ωθούν στην γλυκιά στιγμή πως το παιχνίδι εφευρίσκεται, ξεκουράζει, μοιράζεται, ομορφαίνει. Πολλά είναι εκείνα τα Μουσεία και οι πολιτισμικοί και εκπαιδευτικοί χώροι που έχουν ως εκθέματά τους παιχνίδια ή έχουν δημιουργηθεί εξολοκλήρου με σκοπό την ανάδειξη του παιχνιδιού όπου η επίσκεψη σε αυτά είναι ένα συναρπαστικό ταξίδι εικόνων. Παιχνίδια αυτοσχέδια, διαφόρων υλικών. Παιχνίδια μουσικά, μόδας, παιχνίδια εκπαιδευτικά, μορφωτικά, παιχνίδια ομαδικά ή ατομικά, πολύχρωμα, παιχνίδια πανηγυριών, παιχνίδια που εξιστορούν παραμύθια, που συμβολίζουν τις εποχές, που δηλώνουν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, τον ερχομό των μεγάλων γιορτών. Η θέασή τους μας δημιουργεί μοναδικά συναισθήματα. Συγκινεί, εκπλήσσει, μας μορφώνει μέσω της εξέλιξής τους.

Κάποια χριστουγεννιάτικη περίοδο προτίμησα να κάνω δώρα παιχνίδια που αγόρασα από το Πωλητήριο του Εθνολογικού Μουσείου Θράκης «Αγγελική Γιαννακίδου» της Αλεξανδρούπολης. Ένα μικρό τύμπανο και μια «χελιδόνα» που περιστρέφονταν γύρω από μεταξωτές ζωηρόχρωμες κορδέλες δεν ήταν απλώς δώρα, ήταν συμβολισμοί εποχών που το παιχνίδι κυριαρχούσε στην καθημερινή ζωή εκφράζοντας τις εκφάνσεις της. Παρατηρώντας και αφιερώνοντας χρόνο στην ιστορία των παιχνιδιών και στην χρησιμότητά τους πλουτίζουμε, εμπνεόμαστε και είμαστε σε θέση να τα ανακαλύψουμε δημιουργικά μέσω του αυτοσχεδιασμού και των δικών μας τεχνικών, παίζοντας.

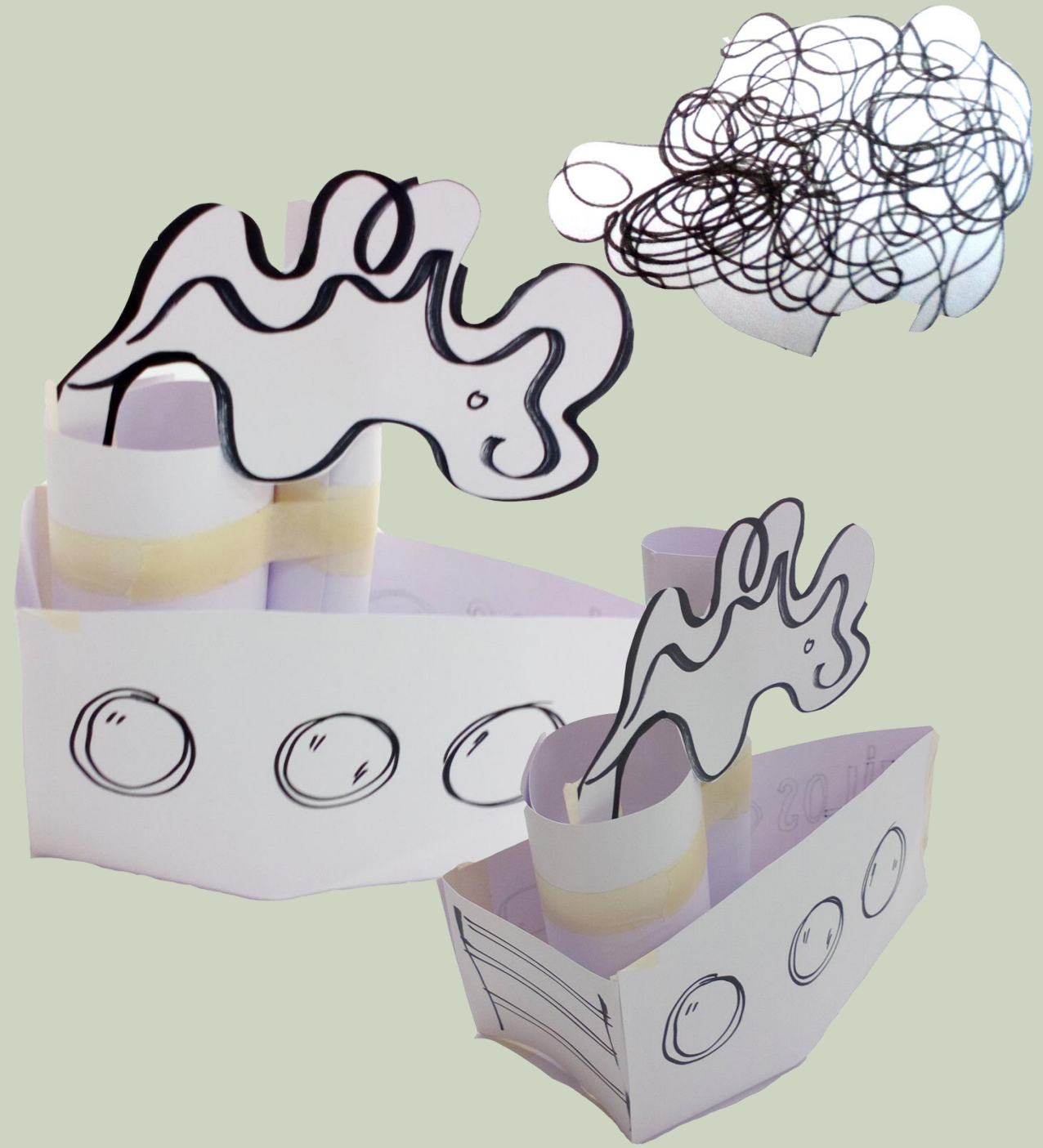
Με αρχιτεκτονική δομή τα παιδιά δημιουργούν εντυπωσιακά, με αυτοσχεδιασμό αποτυπώνουν απτά τις ιδέες τους αφού οι εικόνες και οι καθημερινές τους αναφορές στον σύγχρονο πολιτισμό δίνει τα ερεθίσματα για εξαιρετικά αποτελέσματα κατασκευών. Η επαναχρησιμοποίηση καθημερινών αντικειμένων ακόμη και για τον εμπλουτισμό μιας δράσης παιχνιδιού ή κατασκευή του, εμπριέχει σημαντικές αξίες που συμβάλλουν στην εξέλιξη και στην γνώση

«(...) Πρέπει να διδάξουμε τους εαυτούς μας και τα παιδιά μας όχι μόνο να κατανοούν τους λόγους που οδηγούν τους ανθρώπους στο να κατασκευάζουν αντικείμενα, αλλά και να αγαπούν όσα πράγματα εκφράζουν πραγματικά τις πεποιθήσεις και τις ευγενέστερες φιλοδοξίες μας (...)»

Μέσα από την χρήση αντικειμένων που δεν λειτουργούν πλέον με την αρχική τους ιδιότητα το μυαλό επεξεργάζεται ιδέες και αναπαράγει νέα δεδομένα. Εφευρίσκει και αναδημιουργεί.

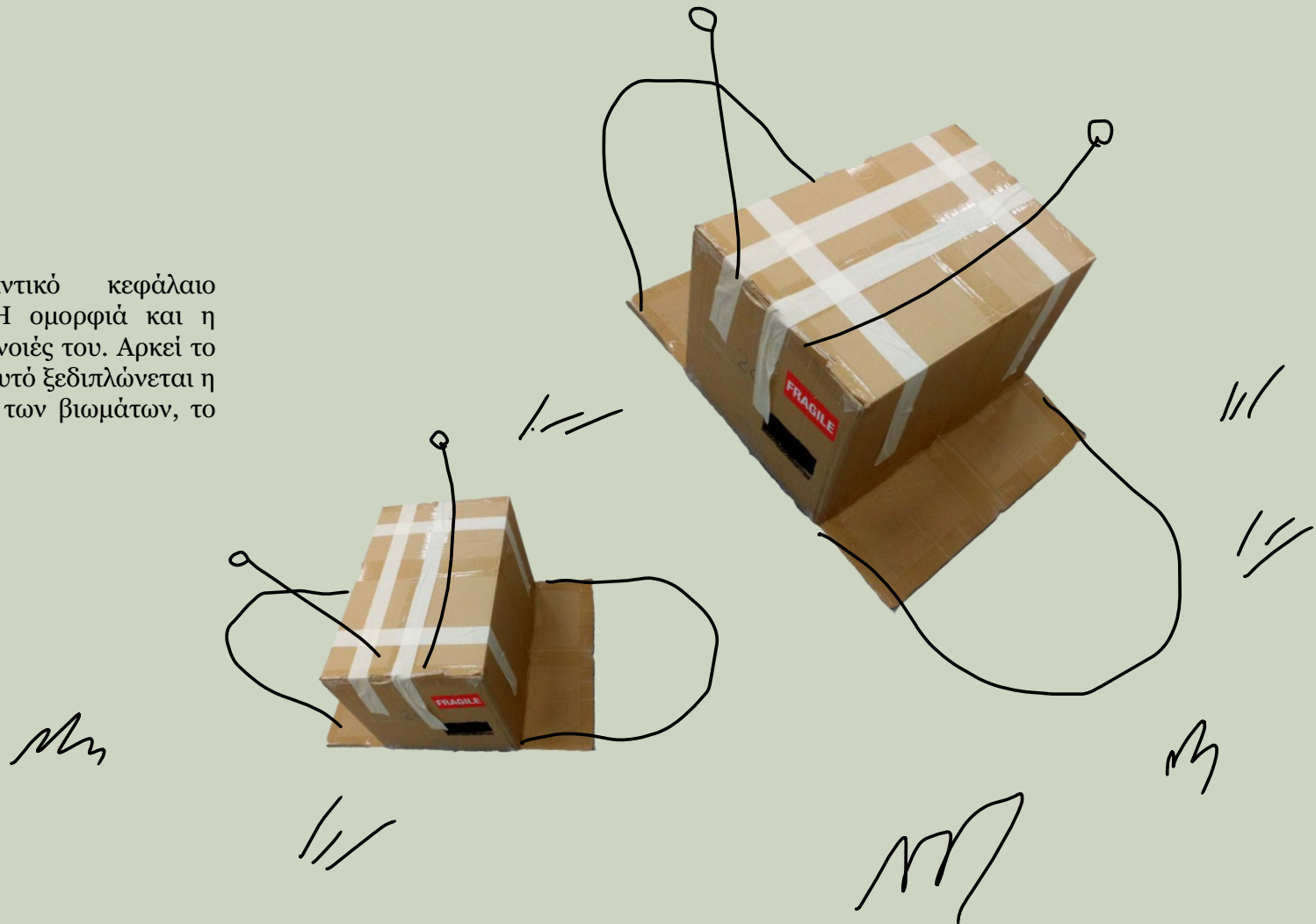
Η ευρηματικότητα αναπτύσσει τις αισθήσεις, προκαλεί νέα αποτελέσματα που θα μας φανούν χρήσιμα με μια καινούρια οπτική.

Από το πρώτο μας παιχνίδι ως παιδιά πιάνουμε στα χέρια μας όσα υλικά υπάρχουν γύρω μας για να τα αισθανθούμε, να τα μελετήσουμε, να γνωρίσουμε τις υφές τους. Δημιουργούμε μάσκες και καπέλα από χαρτόνια, αστέρια από χρυσόχαρτα, κρυψώνες με τις κουρτίνες του σαλονιού σε μια ανάγκη μας να παίξουμε μέσω της δημιουργικότητας. Εμπνεόμενοι από όσα υπάρχουν γύρω μας. Από εκείνα που παρατηρούμε και εκείνα που αισθανόμαστε.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο αυτοσχεδιασμός είναι ένα σημαντικό κεφάλαιο δημιουργικότητας που ενέχει το παιχνίδι. Η ομορφιά και η ελευθερία της έκφρασης εμπεριέχονται στις έννοιές του. Αρκεί το περιβάλλον να χαρίσει το πλαίσιο και εκεί, σε αυτό ξεδιπλώνεται η δεξιοτεχνία, η ευρηματικότητα, η αποτύπωση των βιωμάτων, το χαμόγελο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τρελαντώνης, Π.Σ.Δέλτα. Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Ι.Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε, Αθήνα 2015. Επίμετρο Άλκη Ζέη, Χρονολόγιο Αλ. Π. Ζάννας. Α'Οι βόλοι. Σελ. 16-17.

Λαϊκά παιχνίδια στο σπίτι του Ν. Χατζηκυριάκου – Γκίκα. Πινακοθήκη Ν. Χατζηκυριάκου – Γκίκα. Εκδόσεις, Μουσείο Μπενάκη, 2013. Εισαγωγή, Ιωάννα Μωραΐτη (Διαχείριση αρχείου Πινακοθήκης Γκίκα). Σελ. 4-5.

Διδακτική της τέχνης. Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή. Laura H. Charman. Εκδόσεις Νεφέλη, Βιβλιοθήκη της Τέχνης, Αθήνα 1933. Κεφ. Πέμπτο. Η κατανόηση του ρόλου της τέχνης στη σύγχρονη κοινωνία. Η κοινωνική έκφραση μέσω της τέχνης. Μετάφραση, Ανδρέας Λαπούρτας, Γιάννης Χαραλαμπίδης, Ειρήνη Κυπραίου, Αγγελική Βαρδάλου. Επιμέλεια, Παύλος Χριστοδουλίδης. Σελ. 93.

Τάξη στο Χάος. Ζωγραφική / Θέατρο / Κινηματογράφος. Κυριάκος Κατζουράκης. Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 2013. Εισαγωγή, Καλλιόπη Ρηγοπούλου – Πρόλογος, Μάνος Στεφανίδης – Επιμέλεια, Μαρία Λαϊνά. Κεφ. Είμαστε η συνέχεια κάποιων άλλων. Το παιχνίδι. Σελ. 250

/

Όλες οι εικόνες αποτελούν έργα της εισηγήτριας Βασιλικής Π. Σπύρου που δημιουργήθηκαν με απλά υλικά καθημερινής χρήσης (χαρτόκουτα, πιάτα χάρτινα, διάφορα είδη χαρτιών, τσοπ στικς, κουδουνάκια, χρυσοκλωστές, χαρτοταινία, μαρκαδόρους, ζωγραφική-εικονογράφηση). Καθώς επίσης και τα σκίτσα των τίτλων, οι ψηφιακές γραφές, οι φωτογραφίες.

Τα παιχνίδια της εικόνας ανήκουν στην προσωπική μου συλλογή αφού αποτελούν παιχνίδια της παιδικής μου ηλικίας.

Η κούκλα με το φούξια φόρεμα και το καπέλο (αριστερά, πρώτη στην εικόνα) είναι το πρώτο παιχνίδι που έχω στην κατοχή μου από την ημέρα της γέννησής μου, δώρο που δόθηκε στους γονείς μου μέσα στο μαιευτήριο.

Βασιλική Π. Σπύρου